

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับ “ผู้หญิงกับการเมือง” ในแง่ของสังคมศาสตร์ ผู้หญิงมักถูกมองเชื่อมโยงไปถึงแบบต่าง ๆ ในเชิงลบอยู่เสมอ ปรัชญาการณเหล่านี้หากมองเจาะลงไปจะพบว่าเป็นเพราะการขาดโอกาสทางสังคมมากกว่า ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถก้าวขึ้นมาอยู่ข้างหน้าเวทีได้ ทั้ง ๆ ที่หลายเหตุการณ์ความสำเร็จส่วนใหญ่จะได้มาจากผู้หญิง หรือจะเป็นเพราะสังคมไทยถูกปิดทับตามโครงสร้างชายเป็นใหญ่ ทำให้ช่องว่างที่จะให้ผู้หญิงทางการเมืองน้อยเต็มที ประเด็นของโครงสร้างที่ว่านั้นหาได้ทำขึ้นจากผู้ชายฝ่ายเดียวไม่ แต่ผู้หญิงเองก็มีส่วนร่วมสร้างเสริมความแข็งแกร่งให้ด้วย บางครั้งเป็นความตั้งใจของผู้หญิงด้วยซ้ำกับการยอมรับลักษณะของเพศสภาพที่เกิดขึ้น และดำรงอยู่ค่อนข้างถาวร การเปลี่ยนแปลงของสังคมจากยุคดั้งเดิมมาจนถึงวันนี้ เป้าหมายของผู้หญิงก็ถูกปรับเปลี่ยนไปมากพอสมควร หากแต่เปอร์เซ็นต์ยังต่ำอยู่มาก

แนวทางสตรีนิยม

แนวทางสตรีนิยมเป็นการสร้างยุทธศาสตร์ของผู้หญิง โดยผู้หญิงและเพื่อผู้หญิง เพื่อวัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงกระแสสังคมให้เกิดความเป็นธรรมยิ่งขึ้น (Standey and Wise, Beaking 1993:30) พื้นฐานสำคัญที่สตรีนิยมมีความเชื่อถือร่วมกันคือ ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคมที่ชายเป็นใหญ่ ในลักษณะของความเป็นสากล กล่าวคือเป็นมาตรฐานทั่วไปของสังคม หรือผู้หญิงถูกกดขี่จากผู้ชาย เกิดมาเป็นผู้หญิงในทางการเมืองยอมรับกันว่าเป็นผลของโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของโครงสร้างชายเป็นใหญ่ (Standey and Wise, Beaking 1993:41) ดังนั้นปัญหาของผู้หญิงจึงถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวเสมอ โอกาสที่จำกัดอยู่เดิมก็ไม่สามารถคลี่คลายสถานะภาพและบทบาทใหม่ได้ด้วยเพราะการถูกตอกย้ำ จากโครงสร้างดังกล่าว การลุกขึ้นสู้เพื่อต้องการขยับขยายสถานะภาพของผู้หญิงวันนี้จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ของสังคมโลกที่ต้องสานโยงกับเครือข่ายทุกระบบ อันจะนำมาซึ่งความก้าวหน้าและจะเป็นแนวทางในการสร้างยุทธศาสตร์ของกระบวนการหญิง ตามแนวสตรีนิยม หากหญิงยังคงเคลื่อนไหวในแนวเดิม คงยากต่อความสำเร็จ

แนวคิดเชิงชนบและพุทธคติในสตรีศึกษาไทย โดยพุมวิทย์ บุนนาค ได้เน้นย้ำถึงกรอบความคิดในอดีตที่ผู้หญิงถูกประเมินค่าไว้ต่ำกว่าความเป็นจริง โดยฉายภาพความไม่เป็นธรรมออกมาได้ชัดเจน นัยทางทฤษฎีนั้นขาดความเชื่อมโยงจากสภาพความเป็นจริงของสังคมนั้นดำเนินอยู่

“หัวใจของข้อกล่าวหาที่มีต่อชนบไทยดังกล่าวดูเหมือนจะถูกเฉลยและนำไปผิดทาง การเสนอเกณฑ์การประเมินคุณค่าอย่างใหญ่ ดูเหมือนว่าจะเป็นการให้ทฤษฎีนั้นเหมือนจะไม่ได้สนใจพิจารณามันกับสถานการณ์ที่เป็นสากลมากกว่าบริบทของอดีต น่าจะมี “ทฤษฎีความยุติธรรมแบบไทย” หรือ “แบบตะวันออก” ได้จริง ๆ ทฤษฎีดังกล่าวก็ยังไม่ได้ถูกพัฒนาขึ้นเป็น “ทฤษฎีความยุติธรรมทางเพศ” ที่สมบูรณ์ หรืออีกนัยหนึ่งคือยังไม่ได้มีการอธิบายยกย่องเป็นระบบว่าทฤษฎีความยุติธรรมดังกล่าวถึงจะสามารถนำมาใช้ประเมินความยุติธรรมระหว่างเพศได้ด้วย” (พุมวิทย์ บุนนาค, 2526:284.) ในทางตรงกันข้ามหากผู้หญิงต้องสละคราบของตนอันพึงได้ ภายใต้เงาของชายคงต้องรวมตัวแล้วพุ่งทะยานออกไปพร้อมกับความจริงของสังคมยุคทุนนิยม ผูกขาด อาจจะเป็นทางออกที่ดีต่อการเข้าสู่วิถีแห่งหญิงได้ หากแต่ต้องริเริ่มนับหนึ่งไปพร้อมๆกัน กับความทันสมัยแห่งยุคกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) อีกทางหนึ่ง

วิยะดา สมสวัสดิ์ กล่าวไว้ในสตรีนิยม สตรีศึกษากับกฎหมายไว้ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากที่สุด ในมุมมองของค่าเสียโอกาสของผู้หญิง “ในประเด็นทางกฎหมาย ซึ่งควรที่จะให้พรรคการเมืองทั้งเก่าและใหม่หันมาหยิบฉวยไปสร้างโอกาสให้แก่สังคมในบริบทของการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยให้ผู้หญิงเข้ามามีน้ำหนักมากกว่าอดีต ตามสโลแกนที่กำลังนิยมอยู่ขณะนี้ คือ การคิดใหม่ทำใหม่” นั้น เมื่อพิจารณาจาก พรบ. พ.ศ. 2540 จึงพบว่าอิทธิพลของแนวร่วมจากภาคประชาชนมีบทบาทขึ้นตามลำดับ ที่พบได้ชัดเจนคือ ได้เลือกตั้งในระบบท้องถิ่น ได้แก่ สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด และองค์การบริหารส่วนตำบล หรือแม้แต่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ก็พบว่าผู้หญิงมีส่วนร่วมมากขึ้นกว่าอดีต ช่องทางแห่งรัฐธรรมนูญนี้เชื่อมต่อแนวทางการแข่งขันในระบบทุนนิยม ที่ว่าด้วยกฎหมายจากชนชั้นใดชนชั้นนั้นจะได้รับผลประโยชน์ กรอบคิดจากนโยบายของพรรคการเมืองต่างๆ จึงเป็นตัวแปรในลักษณะที่เป็นตัวแปรตาม ตามมุมมองในค่าความเสียโอกาสของผู้หญิงวิยะดา สมสวัสดิ์ จึงปรากฏชัดเจนขึ้นกว่าในอดีต

“ผู้หญิงถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐที่ชายเป็นใหญ่ และห่างไกลจากการมีบทบาทในทางการบริหาร และมีกฎหมายมากมายที่ออกมาเพื่อ “ปกป้องคุ้มครอง ” ผู้หญิง แต่ผลที่ปรากฏก็คือ ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพศที่อ่อนแอและถูกตัดโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ในขณะที่เดียวกับการควบคุมทางสังคมที่รัฐวางไว้ก็เป็นไปอย่างสอดคล้องกับด้วยประเด็นที่น่าพิจารณา จึงมีว่าเมื่อรัฐมีความสำคัญต่อผู้หญิงอย่างมากในการที่ระดมและผนวกเอาผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการเมือง การส่งเสริมและผนวกผลประโยชน์ของผู้หญิงไปในบัญญัติกฎหมายและการบริหารต่าง ๆ จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทำให้ผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้นหรือไม่ และเมื่อผู้หญิงมีส่วนร่วมในกิจการของรัฐมากขึ้น ไม่ว่าจะในฐานะนักการเมืองผู้กำหนดนโยบาย หรือผู้รับผลประโยชน์ เหตุผลของระบบการให้ชายเป็นใหญ่ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเพศเป็นสำคัญ นั้นอาจอ่อนตัวลงได้ และการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่จะทำให้สถานภาพของตนสูงขึ้นผู้หญิงคงจะต้องใช้กฎหมายเป็นอันสำคัญ”(วิยะดา สมสวัสดิ์, 2526:473.) การเข้าสู่ยุคสหัฐวรรษใหม่ดูเหมือนจะเป็นโอกาสของหญิงมากขึ้น ผู้ศึกษาได้สัมผัสกับผู้หญิงในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองแนวทางแก้ตัวบทกฎหมายมีความสำคัญและมีความหมายมากยิ่งขึ้นทุกขณะ บทบาทของหญิงกับการเปิดโอกาสให้ตนเองและผู้เกี่ยวข้อง ดูเหมือนมีความหวังมากขึ้น กอปรกับโลกยุคสื่อสารไร้พรมแดนนั้น หลอกโลกข่าวสารไว้ในอุ้งมือเพียงกระพริบตากระแสน้ำของความสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับหญิง หรือหญิงกับชายจึงเป็นบทบาทให้ศึกษาแบบใหม่ๆ ตลอดเวลา เช่นการต่อสู้ของหญิงชาวพม่าที่ชื่อ นางองซาน ซูจี เกี่ยวกับการต่อสู้เผด็จการที่เข้มแข็ง ซึ่งกล่าวกันว่า เป็นปรปักษ์แม้แต่กับชาติมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา การต่อสู้เพื่ออำนาจประชาธิปไตยของนาง จึงมีสีสันและเป็นแบบอย่างแก่หญิงไทยและหญิงอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชีย แม้ว่าส่วนใหญ่มักเป็นตัวกำหนดบทบาทแห่งตัวบทกฎหมายก็ตาม แต่ความต้องการของหญิงก็มีแนวโน้มสวนกระแสกับค่านิยมแห่งอำนาจชายเป็นใหญ่อยู่ไม่น้อย จากการศึกษาของบทเรียนใหม่ๆ จะพบว่าขณะนี้มักมีกลุ่มคนในมิติขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) กลับมีความเข้มแข็งมากขึ้นทุกขณะ การเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพด้านกฎหมายนั้นหาเป็นเพียงด้านเดียวของการพัฒนาแนวคิดหญิงไม่

การศึกษาประเด็นผู้หญิงกับการเมืองนั้นได้ถูกหยิบยกมาพิจารณา แต่ดูเหมือนว่าเป็นเครื่องมือที่ต้องการแสดงให้เห็นสังคมรู้ว่าได้กระทำสิ่งนี้แล้วเพื่อผู้หญิง แต่มองในเบื้องลึกแล้วน่าจะไม่ใช่ตามที่กล่าวอ้าง ต่อกรณีปัญหาทางด้านสังคมที่สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ กล่าวถึงคือ ทศนคติและค่านิยมของผู้หญิงเองที่เป็นตัวจำกัดโอกาส แม้ว่าสังคมไทย ขณะนี้จะ

ยอมรับว่ามีบทบาทในการนำการเปลี่ยนแปลงสังคมมากยิ่งขึ้นก็ตามแต่ผู้หญิงเองกลับรู้สึกว่าคุณเองยังไม่พร้อมในการนำอ้อมอกโอกาสนี้มอบให้ผู้ชายเพียงเพราะยึดติดอยู่กับแบบแผนเดิม ทั้งๆ ที่ผู้หญิงเหล่านั้นตระหนักดีว่าตนเองก็มีศักยภาพไม่แพ้ผู้ชาย (สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์, 22 พฤษภาคม 2526.) อีกมุมหนึ่งของโลกแห่งความเป็นจริงสะท้อนออกมาว่านอกจากโครงสร้างทางสังคมที่กดดันผู้หญิงอยู่มาก ผู้หญิงก็พร้อมที่จะเป็นแนวร่วมค่านิยมเหล่านั้น ซึ่งล้วนแต่ครอบงำสังคมให้ด้อยลง ปรัชญาการณระหว่าง ชาย-หญิง บางครั้งมองว่าเป็นเหรียญ 2 ด้าน แต่แตกต่างกันด้วยเงื่อนไขทางสังคมที่มักนิยมและยกย่องเหรียญด้านเดียวเสมอ ซึ่งในความเป็นจริงนั้น การปรากฏของเหรียญควรมีอัตราเท่าเทียมกันจึงจะถูกต้อง เพื่อคงไว้ซึ่งสิทธิของ ชาย – หญิง การที่ผู้ศึกษามองเช่นนี้ ก็มักพบว่าหญิงเองบางครั้งกลับชื่นชมอย่างลึบตัว เมื่อสังคมทรุดโทรมก็มักร้องหาความเป็นธรรม จึงเปรียบเสมือนวัวหายแล้วคิด ล้อมคอกเสมอ ผู้ศึกษายังเชื่อว่าเวลาที่ล่วงเลยมานั้นเอง คงเป็นบทเรียนที่ดีแก่สังคมในอนาคตหวังเพียงว่าโอกาสที่สังคมจะได้รับจากผู้หญิงคงจะดีไม่น้อย หากยอมรับว่าเหรียญของสังคมมี 2 ด้านจริง

ข้อจำกัดทางเพศในสังคม โดยเพศชายเป็นผู้กำหนดได้ถูกบันทึกไว้น่าสนใจยิ่ง ในเรื่องการแบ่งแยกทางเพศ ที่ว่าโดยการผูกขาดอำนาจทางสังคมโดยเพศชาย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์สากลมีให้เห็นอยู่ทั่วทุกสังคมได้กล่าวถึง สภาพที่มองเห็นมองเป็นรูปธรรมด้านชีววิทยา เช่น ร่างกายเล็กกว่า ตั้งครรภ์ เลี้ยงดูลูกและครอบครัว เป็นต้น ปัจจัยหลากหลายประการที่เอื้ออำนวยต่อสภาพของโครงสร้างชายเป็นใหญ่โดยเฉพาะ การสร้างอำนาจและพลังให้ฝ่ายชายเป็นผู้ควบคุมและตัดสินใจ จนกลายมาเป็นค่านิยมที่อยู่ในความคิดของคน ซึ่งเปรียบเสมือนบิดานับถือศาสนาใด ตนเองก็ต้องรับในสิ่งนั้นโดยจำว่าตน ไม่มีสิทธิ์ที่จะเลือก ปัญหาความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ ที่หล่อหลอมสังคมนับวันดูจะเหมือนแกร่งขึ้นยากต่อการแหวกว่ายในโลกของผู้หญิง

บทเรียนนั้นแท้จริงควรยึดถือ ควรปรับเปลี่ยนบ้างหรือไม่ โดยทั่วไปเรามักกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ว่า “ต่างกรรม ต่างวาระ” แต่ประเด็นผู้หญิงกับการเมือง สังคมมักจะถือไปว่าโลกเปลี่ยนแล้ว ผู้หญิงแกร่งแล้ว ควรออกบทเรียนบทใหม่หรือเพิ่มขึ้นอีกสักบทก็ยิ่งดี เป็นที่น่าสังเกตเกี่ยวกับผลงานวิจัยของ L. Hanks นักมนุษยวิทยา ชาวอเมริกันได้ค้นพบ ความเป็นปัจเจกบุคคลของคนไทยว่า คนไทยตั้งเงื่อนไขว่า อำนาจ วาสนา มาเพราะมีการสะสมบุญ คนที่สะสมบุญน้อยก็จะต่ำต้อยต้องพึ่งพาคนอื่นเสมอ มโนทัศน์ของความเชื่อนี้จึงเป็นพื้นฐานที่คนไทยใช้ในการ

จัดลำดับตำแหน่งและสถานภาพของสรรพชีวิตทั้งหมดในจักรวาล (L. Hanks.1962 : 1247 - 1261.) นอกเหนือไปจากนั้น บุคลิกภาพของสังคมไทยยอมรับกลไกที่ห่างจากความเป็นจริงเป็น เพราะว่าการกล่อมเกล่าในวัยเด็กก่อให้เกิดบุคลิกที่ขาดความดิ้นรน ทะเยอทะยาน ขาดการเคลื่อนไหวที่คล่องตัว ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เชื่องช้า ปัญหาสตรีจึงถูกบ่มเพาะให้สูงงอมโดยง่ายตาย นักสังคมศาสตร์ไทยและต่างชาติจึงมองว่า สังคมไทยหลีกเลี่ยงสภาพสังคมที่เป็นเงื่อนไข ไม่ว่าจะ เป็นสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมือง หรือความขัดแย้งทางสังคม ไม่ยอมรับการผลิตซ้ำของ ค่านิยมที่ครอบงำสังคมไทย

อีกหนึ่งแนวคิดของ พรพิไล ฅม้งรักษ์สัตว์ ใน "ปรัชญาผู้หญิง" ได้เขียนในปัญหาแตกต่าง ระหว่างเพศกับการแปรบทบาทของตนในสังคมว่าเป็นเรื่องซับซ้อน มีขอบข่ายกว้างขวาง การปลูกฝังค่านิยม โครงสร้างชายเป็นใหญ่เป็นผลพวงอันนำไปสู่ปัญหาความอยุติธรรมต่อผู้หญิง ที่นับวันจะก้าวหน้าไป ซึ่งมองแล้วทวนกระแสโลกาภิวัตน์ แต่มันเกิดขึ้นอยู่ทุกวี่วัน และการศึกษา การแบ่งแยกทางเพศได้กล่าวไว้ว่าสตรีถูกกดขี่มาตั้งแต่ในยุคประวัติศาสตร์ เพราะสังคมบุพกาล คักคินา (พรพิไล ฅม้งรักษ์สัตว์, 2539: 16.) และมาถึงยุคทุนนิยม ความคาดหวังให้ผู้หญิงเป็นฝ่าย รับใช้คงเหมือนเดิม อย่างไรก็ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 และฉบับที่ 6 ของไทย ตั้งแต่เริ่มใช้แผนมานั้น รัฐบาลได้ให้ความสนใจในบทบาทและพลังของผู้หญิงมากขึ้น ในทาง ปฏิบัติได้ก่อตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อส่งเสริมและเป็นรากฐานเบื้องต้นในการพัฒนาสตรี เช่น กระทรวงมหาดไทย ได้ก่อตั้งหน่วยงานขึ้นมาเป็นกรมการพัฒนาชุมชน เพื่อต้องการฐานข้อมูลมา พัฒนาผู้หญิง โดยเน้นวัตถุประสงค์ 2 ประการ กล่าวคือ (1) เพื่อส่งเสริมให้สตรีมีสถานภาพดีขึ้น ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (2) เพื่อส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมในทุกกลไกของขบวนการ พัฒนาประเทศ

พัฒนาทางการเมืองในแนวคิดของ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ได้ให้ความสำคัญยิ่งกับข้อที่ว่า หัวใจของประชาธิปไตยคือการมีส่วนร่วมซึ่งประเด็นเป็นเรื่องที่นักรัฐศาสตร์ทุกคนคำนึงถึง Lucian W. Pye ได้สำรวจความคิดเห็นและเสนอแนวคิดว่าจุดเริ่มต้นในการพัฒนาทางการเมือง หัวใจคือการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งในส่วนของระดับการปฏิบัติงานและการจัดองค์กร หรือสถาบันของระบบทางการเมือง (Lucian W. Pye.1966:33.) ประเด็นที่สำคัญเป็นอันดับหนึ่ง นั้นคือความเสมอภาค (Equality)

“ความเสมอภาค (Equality) การพัฒนาทางการเมืองเกี่ยวข้องกับความร่วมมือทางการเมืองของมวลชน และการที่ประชาชนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกิจกรรมทางการเมือง และความร่วมมือนี้อาจเป็นไปในรูปแบบของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือภายใต้การปกครองของระบอบเบ็ดเสร็จก็ได้ จุดหลักก็คือ ผู้อยู่ใต้การปกครองควรเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวทางการเมือง นอกจากนั้นความเสมอภาคยังหมายถึงการมีกฎหมายมีลักษณะสากลในแง่ที่ว่ากฎหมายใช้บังคับต่อทุกคนอย่างเสมอหน้า โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพของบุคคล ในประการสุดท้ายความเสมอภาคหมายถึง อย่างไรก็ตาม Pye ก็ยังย้ำว่าระบบการเมืองคงต้องรับมือกับวิกฤตหลาย ๆ ด้านโดยเฉพาะด้านเอกลักษณ์ความชอบธรรม ด้านการเข้าถึงประชาชน ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง รวมถึงวิกฤตด้านการแจกจ่ายทรัพยากร และวิกฤตด้านบูรณาการ ประเด็นหลังนี้ Pye ได้กล่าวถึง การปฏิบัติการทางการเมืองที่สัมพันธ์กันกับกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งจะเป็นปัญหาความขัดแย้งและเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน (เพิ่มอ้าง) ส่วนด้านการแบ่งประเภทระบบการเมือง Edward Shils (Edward Shils, 1962:8) ได้แบ่งการเมืองในโลกปัจจุบันออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (1) ประชาธิปไตย (Democracy) (2) คณาธิปไตย (Oligarchy) ระบบการเมืองทั้งสองประเภทนี้มีลักษณะย่อยลงไปคือ ประชาธิปไตยทางการเมือง (Political Democracy) กับประชาธิปไตยที่อำนาจของฝ่ายบริหาร ครอบงำ อำนาจของสถาบันการเมืองอื่น ๆ (Tutelary Democracy) ส่วนคณาธิปไตยนั้นแบ่งออกเป็นคณาธิปไตยแบบนำสมัย (Modernizing Oligarchy) คณาธิปไตยแบบอำนาจเบ็ดเสร็จ (Totalitarian Oligarchy) และคณาธิปไตยแบบดั้งเดิม แนวคิดดังกล่าวนำไปสู่การแบ่งประเภทระบบการเมืองของ Shils คือ แนวคิดเกี่ยวกับความทันสมัย (Political modernization) ซึ่งเห็นว่าระบบการเมืองได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางสังคมโดยเฉพาะชนบทธรรมเนียมและค่านิยม ความทันสมัยทางการเมืองจึงได้แก่การเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยมที่มีอิทธิพลทางการเมือง จากค่าความนิยมดั้งเดิมไปสู่ความทันสมัย เช่น ความจงรักภักดีที่มีต่อเผ่าพันธุ์ไปสู่ความผูกพันต่อรัฐ และความรู้สึกร่วมกันระหว่างชนในชาติ เป็นต้น

พัฒนาทางการเมืองในแนวคิดของชัยอนันต์ สมุทรวณิช ได้ให้ความสำคัญยิ่งกับข้อที่ว่า หัวใจของประชาธิปไตยคือการมีส่วนร่วมซึ่งประเด็นเป็นเรื่องที่นักรัฐศาสตร์ทุกคนคำนึงถึง

ในการเมืองเปรียบเทียบ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2534:124 - 128.)
ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของระบบการเมืองทั้ง 5 ประเภทดังนี้

1. **ประชาธิปไตยทางการเมือง (Political Democracy)** เป็นระบบการเมืองที่ดีที่สุดและพัฒนามากที่สุด เช่น ระบบการเมืองของอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ระบบการเมืองแบบนี้มีลักษณะเด่นคือ

ก. มีรัฐสภาเป็นจุดศูนย์กลางของระบบการเมือง ประธานอำนาจทางการเมืองตั้งอยู่บนการให้สิทธิการเลือกตั้งทั่วไป และการมีสถาบันรัฐสภาที่ประกอบด้วยตัวแทนของปวงชน รัฐสภาทำหน้าที่ควบคุมรัฐบาล

ข. มีพรรคการเมืองเป็นส่วนสำคัญของระบบการเมือง พรรคการเมืองจัดตั้งรัฐบาล ดำเนินนโยบายและโครงการต่าง ๆ ตามแนวทางที่ได้ประกาศในการหาเสียงเลือกตั้ง

ค. อำนาจทางการเมืองมีอยู่ในระยะสั้น และมีขอบเขตจำกัดที่ชัดเจนตามที่กฎหมายระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ

ง. มีเสรีภาพในการคัดค้านไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล ซึ่งประเมินหลักประกันอันสำคัญในการตรวจการใช้อำนาจในทางที่ผิด

จ. ประชาชนทำหน้าที่ควบคุมตนเองตามแบบประชาธิปไตย และใช้วิถีทางรัฐธรรมนูญในการแก้ไขปัญหาหรือเปลี่ยนแปลงรัฐบาล

ฉ. มีระบบราชการที่ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญทางด้านวิชาชีพ ปฏิบัติภารกิจให้เป็นไปตามนโยบายของฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งเป็นตัวแทนของปวงชน

ช. มีกำลังทหารและตำรวจที่พอเพียงในการรักษากฎหมายและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม

ซ. ประชาชนมีปทัสถานและค่านิยมที่สอดคล้องและส่งเสริมระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

2. **ประชาธิปไตยที่อำนาจของฝ่ายบริหารครอบงำ อำนาจของสถาบันการเมืองอื่น ๆ (Tutelary Democracy)** เป็นระบบการเมืองที่ีร่องลงมาจากประชาธิปไตยทางการเมือง มีลักษณะ ดังนี้

ก. ฝ่ายบริหารเป็นศูนย์อำนาจที่แท้จริง และมีอำนาจมากกว่าฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริการประกอบด้วยคณะบุคคลที่มีความแข็งแกร่ง มั่นคง ควบคุมพรรคการเมือง

ข. รัฐสภาทำหน้าที่นิติบัญญัติภายใต้การดูแลควบคุมอย่างเคร่งครัดของฝ่ายบริหาร ดังนั้นจึงมีบทบาทจำกัด

ค. ช่องทาง หรือโอกาสของการคัดค้านรัฐบาล สามารถทำได้โดยผ่านการร้องเรียนต่อฝ่ายบริหาร ซึ่งฝ่ายบริหารมักจะควบคุมสื่อมวลชนอย่างใกล้ชิด

ง. มีระบบราชการที่เป็นกลางทางการเมืองมีประสิทธิภาพ เจ้าหน้าที่มีความชำนาญทางวิชาชีพสูง และคอยให้คำปรึกษาวิจารณ์นโยบายและโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลอย่างเป็นทางการ คือไม่เป็นการวิจารณ์รัฐบาลอย่างเปิดเผยต่อสาธารณชน

จ. การรักษากฎหมายและป้องกันสิทธิเสรีภาพของปวงชนเป็นไปอย่างไม่ดีนัก

3. **คณาธิปไตยแบบนำสมัย (Modernizing Oligarchy)** เป็นระบอบการปกครองที่อาจมีพลเรือนหรือคณะทหารเป็นผู้กุมอำนาจทางการเมืองไว้ก็ได้ และมีลักษณะเฉพาะดังนี้

ก. รัฐสภามีบทบาทและอำนาจทางการเมืองน้อยมาก คือมีลักษณะเหมือนตรายางที่ประทับรับรองนโยบายของฝ่ายบริหารเท่านั้น

ข. ไม่มีฝ่ายค้าน เป็นรัฐบาลจะห้ามมิให้ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลเคลื่อนไหวทางการเมือง ถ้าจะมีการเลือกตั้ง การเลือกตั้งนั้นมักจะไม่เป็นไปโดยเสรีหรือบริสุทธิ์ พรรคการเมืองถูกห้ามเคลื่อนไหวและการสื่อสารทางการเมืองถูกปิดกั้น

ค. ระบบราชการมีบทบาทและอำนาจมาก เพราะผู้ปกครองประเทศต้องอาศัยราชการ และหน่วยงานต่าง ๆ ของราชการเป็นกลไกหลักของการปกครอง แต่ระบบราชการจะปลอดจากการควบคุมตรวจสอบ

ง. ฝ่ายตุลาการไม่มีอิสระ

4. **คณาธิปไตยแบบอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ (Totalitarian Oligarchy)** เป็นระบอบการปกครองที่มีอยู่ในอิตาลี สมัยฟาสซิสต์เรื่องอำนาจ ในเยอรมนีสมัยฮิตเลอร์ และในการปกครองที่พรรคคอมมิวนิสต์มีอำนาจทางการเมืองมีลักษณะดังนี้

ก. มีการรวมศูนย์อำนาจที่กลุ่มผู้นำกลุ่มเล็ก ซึ่งเป็นชนชั้นเดียวกัน หรือมีลักษณะเชื้อชาติร่วมกัน

ข. กลุ่มผู้นำมีระเบียบวินัยสูง มีการจัดตั้งที่ดี และมีความผูกพันด้านอุดมการณ์ร่วมกัน

ค. การปกครองไม่ใช่การปกครองด้วยกฎหมาย ตุลาการไม่มีอิสระ

ง. หลักการของประชาธิปไตยเช่น สิทธิการเลือกตั้งทั่วไป การเลือกตั้งที่มีเป็นระยะ ๆ ระบบรัฐสภามีอยู่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อ มากกว่าหลักการที่ได้รับไปปฏิบัติอย่างจริงจัง

จ. มีความพยายามสร้างกลุ่มปัญญาชนขึ้นเพื่อสนับสนุนอุดมการณ์ที่รัฐบาลยึดถืออยู่ เพื่อมุ่งหวังที่จะสร้างความเห็นพ้องต้องกันขึ้นในสังคม

5. **คณาธิปไตยแบบดั้งเดิม (Traditional Oligarchy)** ระบบการเมืองประเภทนี้มีพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี ผู้ปกครองเป็นหัวหน้าเผ่า หรือเครือญาติขนาดใหญ่ มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ก. อำนาจทางการเมืองอยู่ที่ผู้ปกครองคนเดียว โดนมมีที่ปรึกษาส่วนตัวคอยให้ความช่วยเหลือ จึงไม่มีองค์กรทางการเมือง เช่น รัฐสภา

ข. ขอบเขตของกิจกรรมของรัฐมีจำกัด จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ

ค. ผู้ปกครองมีกำลังทหารและตำรวจขนาดเล็กไว้เพื่อเป็นเครื่องมือในการปกครองและรักษาอำนาจ

ง. ระบบศักดินาเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองการแจกจ่ายผลประโยชน์ให้แก่ผู้สนับสนุนการปกครอง

จ. ไม่มีฝ่ายค้าน ไม่มีการสร้างมติมหาชน ผู้ปกครองอ้างสิทธิในการปกครองโดยอาศัยประเพณีดั้งเดิมของชุมชนนั้น

แนวความคิดของ Huntington

Huntington เห็นว่าการพัฒนาทางการเมือง (Political Development) กับการปรับเปลี่ยนทางการเมืองให้ทันสมัย (Political Modernization) มีความแตกต่างกัน การพัฒนาทางการเมืองมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ (Sameul P. Huntington, 1965: 393.) คือ

1. การนำเอาหลักการของเหตุผล (Rationalization) มาเป็นกฎเกณฑ์ในการกำหนดกฎหมาย นโยบาย และการตัดสินใจต่าง ๆ

2. บูรณาการแห่งชาติ (National integration) ซึ่งได้แก่การจัดระบบความสัมพันธ์ของระบบย่อย (สถาบัน) ของระบบการเมืองให้มีเอกภาพ และให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองกับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เป็นไปในทางที่มีการยอมรับกติการ่วมกัน

3. การสร้างประชาธิปไตย (Democratization)

4. การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Participation)

และ Huntington เน้นความสำคัญของการสร้างสรรค์สถาบันทางการเมือง (Political institutionalization) ซึ่งหมายถึงการสร้างสถาบันทางการเมืองและระเบียบต่าง ๆ ที่ใช้เป็นกติกาทางการเมือง การสร้างสรรค์สถาบันทางการเมืองนี้มีตัวแปรที่สำคัญ 4 อย่างคือ

1. การปรับตัว - การแข็งตึง (Adaptability - rigidity)

2. ความสลับซับซ้อน - ความไม่สลับซับซ้อน (Complexity - simplicity)

3. ความเป็นอิสระ - การถูกครอบงำ (Autonomy - subordination)

4. ความเป็นปึกแผ่น - การขาดเอกภาพ (Coherence - disunity)

ตัวแปรต่าง ๆ เหล่านี้จะบ่งชี้ถึงความเป็นสถาบันว่ามีมากน้อยเพียงใด การพัฒนาทางการเมืองจึงหมายถึง การที่สถาบันทางการเมืองมีความเป็นสถาบันมากขึ้น โดยดูจากความสามารถในการปรับตัว มีการแบ่งแยกแจกแจงโครงสร้างทางการเมืองที่สลับซับซ้อน โครงสร้างแต่ละส่วนสัมพันธ์กัน โดยแต่ละส่วนมีความเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำจากโครงสร้างย่อยอื่น ๆ และท้ายที่สุดคือสถาบันที่มีความเป็นปึกแผ่น

แนวคิดและรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) มีหลากหลายสำนัก แต่ส่วนใหญ่มักให้น้ำหนักในรูปแบบที่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งจะถือว่าเป็นต้นแบบทางด้านวัฒนธรรมทางการเมืองไปทุก ๆ สังคม สำหรับแนวคิดนี้ คลาร์ก (Clark) (Clark, Robert P., 1986:11) ได้ให้คำจำกัดความว่า "การเข้าร่วมทางการเมือง คือ กิจกรรมทุกรูปแบบที่มีเป้าประสงค์เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐ ซึ่งกิจกรรมที่ว่่านี้นี้ประกอบด้วยพฤติกรรมที่รุนแรงและไม่รุนแรง การปฏิบัติที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง" สำหรับฮันติงตันและเนลสัน (Huntington and Nelson) ให้นิยามไว้ว่า "การเข้าร่วมทางการเมือง คือ กิจกรรมที่พลเมืองเฉพาะคนกระทำลงไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะโน้มน้าว ชักนำ ให้การตัดสินใจของรัฐเป็นไปในทิศทางที่ตนปรารถนา" (เพ็งอั้ง) ส่วนนิยามที่ แม็กคอสกี้ (McClosky) อธิบาย

ว่า “การเข้าทางการเมืองเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่กระทำโดยสมัครใจ ซึ่งสมาชิกทั้งหลายในสังคมได้มีส่วนกระทำร่วมกันในอันที่จะเลือกผู้นำของตน และกำหนดนโยบายของรัฐ การกระทำเหล่านั้นอาจจะกระทำโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้”

ส่วนรูปแบบทางการเมืองในแต่ละรูปแบบ นักวิชาการเหล่านี้ได้จำแนกไว้ไม่เหมือนกัน Clark (เพ็งอ้าง) นั้นได้กำหนดไว้ 5 รูปแบบด้วยกัน

1. กิจกรรมทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง อันได้แก่การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (Voting) การรณรงค์ให้ประชาชนไปออกเสียงเลือกตั้งให้แก่บุคคลใดคนหนึ่ง หรือพรรคใดพรรคหนึ่ง

2. การชักนำ ชี้นำ (Lobbying) ซึ่งหมายถึงการไปชักชวน ชี้นำข้าราชการและสมาชิกรัฐสภากระทำในสิ่งทั้งามและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

3. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรรูปแบบอื่น ๆ นอกเหนือจากการชักจูงชี้นำ อันกระทำไปเพื่อสร้างบรรยากาศให้การตัดสินใจนโยบายบางอย่างของรัฐให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ เช่น การพยายามสร้างประสามติเกี่ยวกับประเด็นบางอย่างให้เกิดขึ้นในทิศทางที่ตนพึงประสงค์

4. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐ เน้นการส่วนตัวเพื่อยืนยันเรื่องราวร้องทุกข์บางอย่าง ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัว

5. กระทำรุนแรง (Violence) อันได้แก่ การพยายามเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจบางอย่างของรัฐ ในรูปแบบการทำร้ายบุคคลหรือทรัพย์สินบางอย่าง หากการตัดสินใจของรัฐไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการให้เป็นไป

แต่รูปแบบนี้ Clark กล่าวไว้ว่า ไม่จำเป็นต้องมีในทุกระบบการเมือง เช่น รูปแบบที่ 1 จะไม่เกิดขึ้นในระบบเผด็จการเกี่ยวกับการเลือกตั้ง หรือรูปแบบที่ 5 การกระทำรุนแรงจะไม่ปรากฏให้เห็นในระบบการเมืองที่มีจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยสิ้นเชิง (มนุษย์กับการเมือง, รายงานการวิจัยเสริมหลักสูตร โดย รศ.ดร.สถิต นิยมญาติ คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.) ส่วน Milbraith และคณะ ได้จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ 14 รูปแบบ โดยเรียงจากสูงไปต่ำอันได้แก่

1. การดำรงตำแหน่งของพรรคและตำแหน่งในรัฐบาล
2. การรับสมัครเลือกตั้ง (Candidate) ที่จะเข้าไปครองตำแหน่งของพรรคและรัฐบาล
3. การเป็นผู้วิ่งเต้นหาเงินช่วยเหลือพรรคการเมืองที่ตนสนับสนุน

4. การเข้าประชุมในระดับหัวหน้าของพรรคการเมือง หรือการประชุมเพื่อวางแผนต่อสู่
 ทางการเมือง

5. การเป็นสมาชิกที่เข้มแข็งของพรรคการเมือง

6. การช่วยรณรงค์หาเสียงช่วยการเลือกตั้ง

7. การเข้าร่วมชุมนุมในทางการเมือง

8. การบริจาคเงินให้แก่พรรคการเมือง หรือผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ตนเลื่อมใสศรัทธา

9. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือผู้นำของพรรคการเมืองเพื่อประโยชน์บางอย่างทาง
 การเมือง

10. การติดกระดุมแสดงเครื่องหมายพรรคหรือสติ๊กเกอร์ที่รถยนต์

11. การพยายามพูดโน้มน้าวชักจูงให้ประชาชนไปออกเสียงเลือกตั้ง

12. การเข้าร่วมอภิปรายทุกเรื่องหรือพูดคุยในการเลือกตั้งนั้น

13. การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

14. การติดตามข่าวสารการเมืองจากสื่อชนิดต่าง ๆ

เวอร์บาและไนท์ ได้จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมของสหรัฐอเมริกา ออกเป็น 12 ชนิด คือ

1. การไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งประธานาธิบดี

2. การไปใช้สิทธิเลือกตั้งระดับท้องถิ่น

3. การเป็นสมาชิกที่เข้มแข็งขององค์การที่ทำงานเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาชุมชน

4. การทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อช่วยแก้ปัญหาชุมชน

5. การพยายามชักชวนให้ผู้อื่นไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

6. การช่วยพรรคการเมือง หรือผู้รับสมัครเลือกตั้งอย่างเข้มแข็งในช่วงที่มีการเลือกตั้ง

7. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับท้องถิ่น เกี่ยวกับประเด็นหรือปัญหาบางอย่าง

8. การเข้าประชุมพรรคการเมืองหรือชุมนุมทางการเมือง

9. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ระดับรัฐหรือระดับชาติ เกี่ยวกับประเด็นหรือปัญหาบางอย่าง

10. การรวมตัวเป็นกลุ่มหรือองค์กร เพื่อแก้ไขปัญหาท้องถิ่น

11. การบริจาคเงินให้แก่พรรคการเมือง หรือเป็นผู้รับสมัครเลือกตั้งในช่วงการรณรงค์หาเสียง

12. การเป็นสมาชิกของชมรมหรือองค์กรทางการเมือง

การศึกษาในประเด็นของปัจจัยที่อิทธิพลในการเข้าร่วมทางการเมืองของผู้หญิงนั้น เมทินี พงษ์เวช (เมทินี พงษ์เวช, 2541: 16.) ระบุถึงสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ 2 ปัจจัย คือ

1. **ปัจจัยภายนอก** ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมทางการเมือง ที่ผู้หญิงไม่อยากเข้าร่วมพรรคการเมือง ที่อาจจะปิดกั้นส่วนต่าง ๆ ของสังคมไม่ให้โอกาสผู้หญิง และไม่ได้ให้โอกาสสนับสนุนผู้หญิงเท่าที่ควร รวมทั้งทัศนคติและพันธนาการทางความคิดที่บีบคั้นผู้หญิง หรือที่ไม่มั่นใจในผู้หญิง

2. **ปัจจัยภายใน** ซึ่งเชื่อมโยงกับตัวผู้หญิงเอง คือ ผู้หญิงขาดความเชื่อมั่น ขาดความรู้ทางการเมือง ขาดเป้าหมาย ขาดข่าวสาร รวมทั้งการยอมรับสภาพไม่เห็นคุณค่าของตนเอง ซึ่งหลาย ๆ ส่วนเหล่านี้เนื่องมาจากประเพณีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้เป็นผู้หญิงเป็นผู้ด้อยและมีบทบาทหลักในฐานะมารดาและภรรยา สำหรับแนวคิดที่ อมรา พงศ์พิชญ์และวิมลศิริ ชำนาญเวช (อมรา พงศ์พิชญ์ และ วิมลศิริ ชำนาญเวช, 2541, 59 - 60.)

กล่าวถึงประเด็นปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงทั้งปัจจุบันและอนาคตว่า อุปสรรคนั้นได้มีหลายด้านด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม สถาบันทรัพยากร และกิจกรรมอื่น ๆ อุปสรรคในการมีส่วนร่วมของสตรีในกิจกรรมต่าง ๆ มองออกเป็น 2 ระดับซึ่งได้แก่

1. **การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และแข็งขันของสตรี** หากจะให้สตรีมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และแข็งขันจำเป็นจะให้สตรีเหล่านี้ตัดสินใจที่จะมีอาชีพด้านนี้ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองหรือทำงานในตำแหน่งสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ในทางการเมืองนั้นสิ่งสำคัญที่จำเป็นคือ เวลา การสนับสนุนด้านงบประมาณ และการสนับสนุนจากครอบครัว สตรีมีความสามารถที่จะร่วมทำกิจกรรมเหล่านี้ได้ หากไม่มีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัว จากผลงานวิจัยเกี่ยวกับชีวิตประวัติของสมาชิกสภาเทศบาล และสมาชิกสภาจังหวัด รวมถึงผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน ซึ่งให้เห็นว่าเวลาและการสนับสนุนทางครอบครัวเป็นสิ่งจำเป็น สตรีที่รับสมัครเลือกตั้งที่ประสบความสำเร็จเป็นสตรีที่มาจากครอบครัวที่ไม่ยากจน ซึ่งสมาชิกในครอบครัวยินดีที่จะช่วยแบ่งเบาภาระในการหารายได้แทน นอกจากนี้ครอบครัวไม่ว่าจะเป็นครอบครัวที่ให้กำเนิด และ/หรือครอบครัวที่มาจากกรมรสต้องยินดีที่จะสนับสนุนงบประมาณเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายนอกบ้านให้แก่สตรีนั้นด้วย

2. ความตระหนักของสังคมในประเด็นที่เกี่ยวกับสตรี หนทางหนึ่งที่จะเพิ่มความตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมทางสังคม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2535.) กำหนดให้การมีส่วนร่วมของสตรี ได้แก่

1) สตรีต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดค่านิยมและบทบาทในระดับครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมและบทบาทของสตรี

2) สตรีต้องมีส่วนร่วมในการทำงานและตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาชุมชน และกิจกรรมต่าง ๆ เทียบกับบุรุษ

3) สตรีต้องมีโอกาสเท่าเทียมกับบุรุษในการจ้างงาน การได้รับเงินเดือนและโอกาสในความก้าวหน้าในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามความสามารถของตน

4) ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพของสตรี สตรีต้องมีส่วนร่วมมากขึ้นในกิจกรรมพัฒนาชุมชน การเมือง การปกครองในทุกระดับ รวมทั้งกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรม และกิจกรรมเกี่ยวกับนันทนาการทุกชนิด และโครงการสตรีศึกษา (ปารีชาติ วัลย์เสถียร, ภาวนา พัฒนาศรี และสินิทธิ์ สิทธิรักษ์, 2547.) ได้จำแนกประชาชนโดยทั่วไปแล้ว รวมถึงผู้หญิงด้วย โดยจำแนกออกเป็น 3 ระดับ

1. การเข้าร่วมโดยตรงหรือการมีส่วนร่วมในระดับสูง ซึ่งได้แก่การเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างจริงจังและเข้มแข็ง (Active Participation) เช่น การสมัครรับเลือกตั้งเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่าง ๆ การมีส่วนร่วมทำงานในพรรคการเมือง และการเข้าดำรงตำแหน่งการเมือง เป็นต้น

2. การเข้าร่วมทางการเมืองระดับกลางหรือการเข้าร่วมไปมีบทบาทเคลื่อนไหวทางการเมืองในสังคม เช่นการรวมกลุ่มเพื่อผลักดันนโยบายต่าง ๆ การรวมตัวประท้วงหรือเรียกร้องทางการเมืองและการจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรีเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย กลุ่มผู้นำสตรี กลุ่มแรงงานและกลุ่มสมัชชาคนจน เป็นต้น ในกลุ่มที่ยังรวมถึงผู้ที่สนใจและติดตามเรื่องราวทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอด้วย

3. รูปแบบการเข้าร่วมทางการเมืองในระดับต่ำและกลุ่มที่เกือบจะไม่ค่อยสนใจเข้าร่วมทางการเมือง ได้แก่ กลุ่มที่เข้าร่วมลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย รวมถึงผู้ที่ไม่สนใจติดตามเรื่องราวทางการเมืองด้วย

ส่วนทางด้านแนวคิดของเบอร์ธาฮาร์ท และคณะ (Burkhart, James, 1972:18.) (Burkhart, et.al.) ว่าบุคคลที่เข้าร่วมทางการเมืองเพราะมีปัจจัยหรือวัตถุประสงค์สำคัญดังต่อไปนี้

1. ความเกี่ยวข้องของสัมพันธภาพทางสังคมกับผู้อื่น การร่วมทางการเมืองในบางรูปแบบทำให้บุคคลได้รู้จักมักคุ้นกับคนอื่น และสนุกสนานร่วมกับคนอื่น เช่น การเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองก็ดี กลุ่มผลักดันทางการเมืองก็ดี ทำให้บุคคลแต่ละคนมีโอกาสรู้จักซึ่งกันและกันได้ ดีมด้วยกัน รับประทานอาหารร่วมกัน เต้นรำด้วยกัน เล่นเกมต่าง ๆ ร่วมกัน ตลอดจนได้รับความสนุกสนานในรูปแบบอื่น ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการเข้าร่วมทางการเมืองเพื่อเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางสังคมนี้เป็นสิ่งที่สามารถทำได้ง่าย และไม่มี ความจำเป็นต้องเข้าร่วมทางการเมืองอย่างเข้มข้นแต่ประการใด นอกจากนั้นต้นทุน (Cost) ในการเข้าร่วมไม่ว่าจะพิจารณาในแง่เวลา (Time) เงินทอง (Money) หรือพลังงาน (Clergy) อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำมากที่สุดทีเดียว

2. ความต้องการที่จะได้รู้จักกับบุคคลที่สำคัญ การเข้าร่วมทางการเมืองในบางรูปแบบทำให้บุคคลได้มีโอกาสรู้จักกับบุคคลสำคัญ เช่น ได้รู้จักกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รู้จักวุฒิสมาชิก รู้จักรัฐมนตรี รู้จักนายกรัฐมนตรื ตลอดจนผู้นำทางการเมืองประเภทอื่น ๆ การได้รู้จักกับบุคคลสำคัญทำให้บุคคลมีความภาคภูมิใจ และบางทีก็สามารถเอาไปพูดคุยโอ้อวดกับเพื่อนฝูงได้ว่า "ข้าพเจ้าได้เคยกระแทบไหล่กับคนสำคัญคนนั้นคนนี้มาแล้ว" นอกจากนี้บางทีการรู้จักกับบุคคลสำคัญอาจจะทำให้เขาได้สิทธิพิเศษ และการช่วยเหลือบางอย่างในบางโอกาสก็ได้ เช่น ในการเข้าทำงานตามหน่วยงานต่าง ๆ และการประกอบธุรกิจบางชนิด

3. ความต้องการที่จะทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ต่อสังคม หรือต่อชุมชนของตน บุคคลที่บางพรรคบางกลุ่มที่มองเห็นว่าช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนต่างกันมาก อาจจะเข้าร่วมทางการเมืองในรูปแบบของการสมัครเป็น ส.ส. เพื่อที่จะผลักดันให้มีการกระจายรายได้ให้มีลักษณะเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้นกลุ่มสตรีบางพวก บางกลุ่มที่มองเห็นว่า สถานภาพของสตรีต่ำกว่าผู้ชายมากไม่ว่าจะเป็นสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือกฎหมายก็ตามก็ อาจจะเข้าร่วมทางการเมือง เพื่อจะผลักดันให้รัฐบาลให้ความสนใจในเรื่องการยกสถานภาพทางสตรีอย่างจริงจัง ในทำนองเดียวกันชาวไร่ ชาวนาที่อยากจะให้ผลผลิตทางการเกษตรของตนได้รับการประกันราคา ก็อาจจะรณรงค์หาเสียงให้พรรคการเมืองที่มีนโยบายดังกล่าว ในกรณีของสหรัฐอเมริกาในช่วงที่เกิดสงครามเวียดนามนั้น ปรากฏว่านักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

ทั่วประเทศเป็นจำนวนมากได้รณรงค์หาเสียงให้นายแมตคาร์ที (McCarty) ผู้รับสมัครเลือกตั้งประธานาธิบดี ผู้ซึ่งให้คำมั่นสัญญาว่าจะยุติสงครามเวียดนาม ถ้าหากตนได้เป็นประธานาธิบดี เหล่านี้คือตัวอย่างของการเข้าร่วมทางการเมืองเพื่อทำประโยชน์ต่อประเทศชาติ สังคมและชุมชน

4. ความต้องการได้มาซึ่งอำนาจ (Power) ผู้ที่มีอำนาจมักจะมีเกียรติภูมิ (Prestige) และสิทธิพิเศษ (Privilege) ตามมาด้วย และการใช้อำนาจมักจะทำให้ผู้ใช้อำนาจได้ทรัพยากร (Resources) นานาชนิดเพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้บุคคลส่วนใหญ่ต้องการอำนาจโดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจทางการเมือง โดยปกติแล้วผู้ที่อยากจะได้อำนาจทางการเมืองจะต้องเข้าร่วมทางการเมืองในลักษณะที่เข้มขัน หรือล้าลึกเป็นพิเศษ ผู้เข้าร่วมทางการเมืองบางคนมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะได้มาซึ่งอำนาจ แต่พยายามซ่อนเร้นแรงจูงใจที่แท้จริงเอาไว้ โดยการแสดงท่าทีว่าตนเข้าร่วมทางการเมืองเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติหรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวมทั้งที่เหตุผลที่แท้จริงคือการแสวงหาอำนาจ และแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง

5. ความต้องการให้ได้มาซึ่งความมีอิทธิพล (Influence) “อิทธิพล หมายถึงความสามารถในการโน้มน้าวพฤติกรรมของผู้อื่นให้เป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการ ตลอดจนความสามารถแปรเปลี่ยนการตัดสินใจของรัฐให้เป็นไปในแนวที่ตนพึงปรารถนา” ในการที่บุคคลจะเข้าร่วมทางการเมืองเพื่อให้ได้มาซึ่งความมีอิทธิพลทางการเมืองนั้น บุคคลจะเข้าร่วมเพียงผิวเผิน การบริจาคเงินเล็กน้อยให้แก่ผู้รับสมัครเลือกตั้ง หรือแค่การเข้าร่วมประชุมทางการเมืองเป็นครั้งคราวไม่ได้ ในทางตรงกันข้ามบุคคลจะต้องเข้าร่วมอย่างเข้มขันและล้าลึก เช่น สามารถรณรงค์หาเสียงให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ตนสนับสนุนจนมีชัยในการเลือกตั้งและบริจาคเงินให้พรรคการเมืองเป็นจำนวนมากมหาศาล เป็นต้น เมื่อผู้รับสมัครเลือกตั้งประสบความสำเร็จในการเลือกตั้ง บางทีอาจจะแต่งตั้งให้ผู้ที่ช่วยเหลือตนเองอย่างแข็งขันได้รับตำแหน่งบางตำแหน่ง และบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งนี้จะกลายเป็นผู้มีอิทธิพลในที่สุด แม้แต่จะไม่ได้รับตำแหน่งใด ๆ ผู้ที่ตนสนับสนุนก็รู้สึกเป็นหนี้บุญคุณอยู่นั่นเองคือ ทำให้เขามีอิทธิพลเมื่อบุคคลกลายเป็นผู้มีอิทธิพลไปแล้ว ทำให้ผู้นั้นมีโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ติดตามมา เช่น ในกรณีที่เป็นนักธุรกิจโอกาสที่จะชนะประมูลในการ ก่อสร้างต่าง ๆ ย่อมมีสูง โอกาสที่จะช่วยพรรคพวกให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในหน่วยงานของรัฐย่อมมีมากเหล่านี้เป็นต้น

6. ความต้องการมีเกียรติและมีศักดิ์ศรี การเข้าร่วมทางการเมืองในบางรูปแบบ ทำให้บุคคลได้มีโอกาสเข้าไปดำรงตำแหน่งบางตำแหน่งที่เกี่ยวกับการเมืองได้ เช่น ได้เป็น ส.ส. ได้เป็นเลขาธิการรัฐมนตรี ได้เป็นประธานหรือกรรมการของกลุ่มการเมืองบางกลุ่ม หรือองค์กรทางการเมืองบางองค์กร ฯลฯ ทำให้บุคคลนั้นเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และกลายเป็นผู้ที่มีคนนับหน้าถือตามากยิ่งขึ้น ซึ่งถ้าเขาอยู่บ้านเฉย ๆ หรือใช้ชีวิตโดยไม่เข้าร่วมทางการเมือง ความโด่งดังของเขาจะไม่เกิดขึ้นโดยเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม การที่ผู้เข้าร่วมทางการเมืองจะได้รับเกียรติหรือมีศักดิ์ศรีมากน้อยเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์และลักษณะของกิจกรรมทางการเมืองที่เขาเกี่ยวข้องอย่างมากทีเดียว ในบางกรณีการเข้าร่วมทางการเมืองแทนที่จะได้รับเกียรติและศักดิ์ศรีเพิ่มขึ้น

7. ความต้องการสนองตอบสภาวะทางจิตบางอย่าง บุคคลบางคนเข้าร่วมทางการเมืองเพียงเพื่อจะไปทะเลาะ หรือสร้างความขัดแย้งกับผู้อื่นเท่านั้น บางคนมีความคับแค้นใจบางอย่างอยู่ในใจ การเข้าร่วมทางการเมืองในบางรูปแบบ เช่น การเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นอาจจะเป็นโอกาสที่ดีที่จะได้โจมตีผู้บริหารชุดเก่า และได้ตำผู้ที่เขาอยากจะตำ ในที่สุดความคับแค้นก็จะหายไป บุคคลประเภทนี้ไม่หวังชนะการเลือกตั้งเท่าใดนัก สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับเขาก็คือ การได้ระบายออกซึ่งความคับแค้นใจทั้งหลายเท่านั้นเอง

8. ความต้องการรายได้ที่สูงขึ้น การเข้าร่วมทางการเมืองในบางรูปแบบโดยเฉพาะ รูปแบบที่เข้มข้นทำให้บุคคลมีโอกาสจะดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางการเมืองได้ทำเงินเดือนได้สูงขึ้น นอกจากนั้นการดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ อาจจะทำให้บุคคลได้รับผลประโยชน์ทางการเงินในรูปแบบอื่น ๆ นอกเหนือจากเงินเดือนอีกมากมาย และมักจะมากกว่าเงินเดือนเสียด้วยซ้ำไปในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคที่ "ค่านิยมทางวัตถุ" มีพลังแรงนั้นการเข้าร่วมทางการเมืองเพื่อสร้างความมั่งคั่ง หรือความร่ำรวยให้แก่ตนเองและพรรคพวกของตัวเองมีโอกาสเป็นไปได้มากที่สุด

ในประเด็นที่ประชาชนไม่สนใจเข้าร่วมทางการเมือง สามารถแยกออกเป็นปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ขาดความสนใจ บุคคลจำนวนมากไม่สนใจการเมืองเพราะกฎหมายของแต่ละประเทศ ทยุมหิยมและเข้มงวดเกินไป ก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนไม่ไปออกเสียงเลือกตั้ง เช่น

- ก. การไปลงทะเบียนก่อนการใช้สิทธิเลือกตั้ง
- ข. ระยะเวลาที่พำนักอยู่ในท้องถิ่นหรือพื้นที่นั้นไม่น้อยกว่าที่กฎหมายกำหนด
- ค. ต้องเป็นผู้ที่ไม่ค้างชำระภาษีแก่รัฐบาล
- ง. หลักฐานการจบการศึกษาประกอบการใช้สิทธิ
- จ. สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยในวันเลือกตั้ง
- ฉ. หาสถานที่เลือกตั้งไม่เจอเพราะขาดการประชาสัมพันธ์จากรัฐ
- ช. บัตรเลือกตั้งยุ่งยากทำให้เกิดความรู้สึกไม่อยากไปใช้สิทธิ
- ซ. บุคคลบางคนมองว่าสภาพการเมืองเช่นเดิมคืออยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมเนื่องจากมีความพอใจอยู่แล้ว
- ฌ. บุคคลที่เป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งไม่มีคุณภาพเพียงพอ
- ฎ. ประชาชนกลุ่มนั้นมีความเชื่อว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้นมีชัยชนะแน่นอนแม้ตนเองจะไม่ไปใช้สิทธิ
- ฏ. เพราะประชาชนไม่มีการศึกษาเพียงพอ ไม่เข้าใจว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งมีบทบาทและหน้าที่อะไรบ้างในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม

ส่วนในแง่ของจิตวิทยาทางเบอร์คฮาร์ท และคณะ ยังมีทัศนะคติอีกว่า บุคคลบางคนที่ไม่เข้าร่วมทางการเมืองเพราะปัจจัยทางด้านต้นทุน และปัจจัยด้านจิตวิทยา (เพิ่มอ้าง)

ในแง่นี้พบว่าบุคคลเหล่านั้นมีความรู้สึกที่ตนเป็นผู้ไร้ความรู้ ความสามารถ และไร้อำนาจทางการเมือง ตลอดจนเกียรติภูมิของตนเองต่ำ (Low self – Eastern) เป็นเหตุที่ทำให้บุคคลไม่อยากเข้าร่วมทางการเมือง การเข้าร่วมทางการเมืองจะสร้างความอับอายขายหน้าหรือความเชือซ่าซุ่มซำมให้แก่ตนเองจึงพยายามหลีกเลี่ยงการเข้าร่วม

2. ปัจจัยที่เกี่ยวกับต้นทุน (Cost) เป็นอุปสรรคหนึ่งของบุคคลที่ไม่ต้องการเข้าร่วมทางการเมือง เช่น กล่าวว่าจะสูญเสียเวลา เสียพลังงาน และเสียเงินทอง

แนวคิดของ ดาล (Dahl) (Dahl, Robert A., 1984:21) ได้ให้เหตุผลว่าการที่บุคคลไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพราะปัจจัยต่อไปนี้ ได้แก่

1. บุคคลมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมการเมืองน้อย ถ้าเขา มองว่ามีกิจกรรมอื่น ๆ ที่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนมากกว่า

2. บุคคลมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมทางการเมืองน้อย ถ้าเขา คิดว่าทางเลือกที่หยิบยื่นให้แก่เขานั้นไม่ได้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ดาล (Dahl) ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าวว่า บางประเทศนั้นพรรคการเมืองมักมีนโยบายคล้ายคลึงกัน เพราะฉะนั้นเมื่อไม่มีความแตกต่างก็ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมทางการเมือง

3. บุคคลมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมทางการเมืองน้อย ถ้าเขา คิดว่าการเข้าร่วมของเขาไม่อาจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ตามมาได้เช่น เมื่อบุคคลใดเชื่อมั่นว่าตนเองมีความสามารถ จะเปลี่ยนแปลงนโยบายสำคัญไปสู่ผลประโยชน์ของชาติได้ก็จะเข้าร่วมทางการเมือง ในทางตรงกันข้ามบุคคลบางคนเชื่อว่าเขาไม่มีความพลังหรือพลังทางการเมืองมากพอที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ก็จะไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง

4. บุคคลมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมทางการเมืองน้อย ถ้าเขา เชื่อว่าถึงแม้เขาจะไม่เข้าไปร่วมผลที่ออกมาก็ยังอยู่ในระดับที่พอใจ ปัจจุบันนี้มีความเกี่ยวพันสัมพันธ์กับข้อที่ 3 เพราะบุคคลที่ไม่เข้าร่วมทางการเมืองเพราะเชื่อมั่นสูงกว่า แม้ตนเองจะเข้าร่วมก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงนโยบายอะไรให้ดีขึ้นได้ เพราะมีผู้สมัครคนอื่นที่มีคุณภาพในระดับเดียวกันกับตนเองอยู่แล้ว ประเด็นนี้อาจจะทำให้บุคคลกลุ่มดังกล่าวไม่เข้าร่วมทางการเมืองได้เช่นกัน

5. บุคคลมีแนวโน้มที่จะไม่เข้าร่วมทางการเมือง ถ้าบุคคลนั้นมีความรู้สึกที่ตนเองมีความรู้เรื่องการเมืองน้อย เพราะขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

6. บุคคลมีแนวโน้มที่จะไม่เข้าร่วมทางการเมือง เพราะเห็นว่ามีอุปสรรคมากและมีต้นทุนสูง อุปสรรคดังกล่าว เช่น

- ก. บุคลิกภาพไม่โดดเด่น
- ข. ไม่ชอบทะเลาะวิวาทกับนักการเมืองคนอื่น ๆ
- ค. ไม่มีความสามารถรับฟังคำวิจารณ์ของคนอื่นได้
- ง. ฐานะการเงินไม่ดีพอ
- จ. มีความรู้น้อย
- ฉ. กฎหมายการเลือกตั้งไม่เอื้ออำนวย

Dahl ยังเสนอปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อสภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้อย่างน่าสนใจ 6 ประการ (เพ็งอ้าง) คือ

1. พยายามให้บุคคลได้รับรางวัล หรือผลประโยชน์จากการเข้าร่วมทางการเมือง
2. พยายามให้บุคคลมีทางเลือกที่ดีกว่า
3. พยายามสร้างความมั่นใจให้บุคคลเชื่อว่าการเมืองนั้นเป็นสิ่งที่ขลัง และมีพลังที่ทำอะไรให้แก่บุคคลได้
4. พยายามทำให้บุคคลเชื่อว่าถ้าเขาไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง ผลดีออกมาจะเป็นไปในทิศทางที่ไม่น่าปรารถนา
5. พยายามทำให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองได้เป็นอย่างดี ตลอดจนมีทักษะทางการเมือง และสุดท้าย
6. พยายามทำให้อุปสรรคหรือข้อยุ่งยากต่าง ๆ ที่ขัดขวางการเข้าร่วมทางการเมืองมีน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

แนวความคิดของนักวิชาการไทยอีกท่านหนึ่ง ที่ระบุนายละเอียดของการเข้าเวทีทางการเมืองของหญิงว่า จากการที่ได้ทำการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงไทยนั้น มีการรวบรวมข้อมูลที่น่าสนใจ จากงานวิจัยพบว่าสังคมไทยไม่มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่กีดกัน และขัดขวางการเข้าร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไทย แต่อย่างไรเหตุแห่งการมีส่วนร่วมแตกต่างไปจากชาย เพราะบทบาทหน้าที่ที่ยึดถือปฏิบัติและถ่ายทอดกันมาในอดีตจนเป็นที่ยอมรับของสังคม การเปลี่ยนแปลงในอัตราเร่งให้สตรีไทยเข้ามามีส่วนร่วมในสังคม การเมือง และการปกครอง คือ การศึกษาเพราะเป็นปัจจัยที่สำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม

ไพร์ตัน เตชะรินทร์ (ไพร์ตัน เตชะรินทร์, 2525:45) ก็ยังเชื่อว่า อัตราเร่ร่อนนั้นคงจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เร็วนัก หากสภาพแวดล้อมทางสังคมปัจจุบันยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก รังสรรค์ ธนะพรพันธ์ (รังสรรค์ ธนะพรพันธ์, 2544 : 151.) มองภาพรวมของอุปสรรคทางการเมืองในประเด็นของต้นทุน ซึ่งดูผิวเผินงานชิ้นนี้เป็นเพียงตัวชี้บอกที่มาของการสืบทอดทางการเมืองว่า เพื่อมีการลงทุนในตัวผู้สมัครแล้ว ก็ไม่ยากให้ผลประโยชน์นี้ตกเป็นไปของคนจึงต้องหาทายาท สามีหรือภรรยาของตนลงสมัครในฐานะที่ตนได้ลงทุนไว้อย่างต่อเนื่อง เมื่อเราลงให้ลึกจะเห็นว่านอกจากรัฐธรรมนูญว่าด้วยเรื่องพรรคการเมืองขนาดใหญ่ และผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคซึ่งเป็นข้อกีดกันคนหน้าใหม่ทางการเมืองแล้ว คนจนยิ่งหมดโอกาส โดยเฉพาะโอกาสของผู้หญิง ซึ่งสอดคล้องกับงานของกลุ่มมาร์กซิส ที่ว่าไว้ด้วยเรื่องของการสะสมทุนในโลกยุคทุนนิยมสตรีนั้นเป็นแรงงานที่ตกลงอยู่ภายใต้การกดขี่และเสียเปรียบแก่นายทุน เพราะต้องเสียแรงงานมูลค่าส่วนเกินไปให้นายทุนเป็นกำไร เพราะนายทุนต้องนำไปหมุนเวียนลงทุนเรื่อย ๆ ซึ่งสตรีส่วนใหญ่มักทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน เลี้ยงลูก ดูแลสามี แต่ไม่ได้รับค่าแรงเป็นตัวเงิน ปัญหาใหญ่ของความไม่เสมอภาคในระบบทุนนิยม คือ ความไม่เสมอภาคด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก การเสียเปรียบ ผลประโยชน์ส่วนที่มาร์กเรียกส่วนต่างนี้ว่า “มูลค่าส่วนเกิน” (Surplus value) เป็นกำไรซึ่งตกอยู่ในมือของนายทุน และระบบทุนนิยมที่มาร์กกล่าวไว้อย่างชัดเจน คือ การจ้างแรงงานผู้หญิงและเด็ก กดขี่ค่าจ้างและเพิ่มชั่วโมงทำงานมากขึ้น ส่วนทางวัฒนธรรม มาร์กมองว่าปัญหาขั้นพื้นฐานของสังคมก็มาจากจุดนี้ด้วยที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงโดยตรง โดยกล่าวว่า สถาบันสังคมขั้นพื้นฐาน คือครอบครัว ว่าเป็นแหล่งที่มาแห่งการกดขี่สตรีด้วยเพราะในครอบครัวนั้น สตรีจะต้องลดตัวลงมาเป็นผู้รับใช้ ทำงานสัปดาห์ละ 7 วัน โดยไม่มีการหยุดพัก ต้องทำทุกอย่างเพื่อลูกและสามี ต้องดูแลความเป็นอยู่ของสามี เพื่อให้มีกำลังไปขายแรงงาน คอยดูแลอบรมลูกให้ยอมรับโครงสร้างอำนาจในสังคมเพื่อจะได้เติบโตไปขายแรงงานแทนพ่อแม่ ฯลฯ

สำหรับแนวคิดเรื่องสิทธิและความเสมอภาคของผู้หญิงกับผู้ชายได้ถูกถ่ายทอดอย่างละเอียดใน “หญิง ชาย กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม” ของธีรนาถ กาญจนอักษร โดยมองในมิติต้นเหตุแห่งปัญหา มาจาก “โครงสร้างอำนาจที่มีลักษณะรวมศูนย์ หรือกระจุกตัว” (ธีรนาถ กาญจนอักษร, 2542:137.) เพราะช่องว่างแห่งปัญหามาจากต้นเหตุแห่งความไม่เสมอภาคกันนั่นเอง ปัญหาต่าง ๆ จึงไม่สามารถแก้ไขได้

ส่วนในด้านมิติทางเศรษฐกิจ ธีรนาถ กาญจนอักษร มองเจาะลึกลงไปถึงปัญหาการกระจายอำนาจในมิติทางเพศ และได้ให้ความสำคัญในด้านความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นแก่เพศหญิงด้วย โดยกล่าวไว้ชัดเจนว่า “เพราะโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นธรรมระหว่างหญิงและชาย เป็นผลให้การแบ่งงานกันทำระหว่างเพศกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเอาเปรียบ ขูดฉาด และฉกชิงผลได้ทางเศรษฐกิจ อันนำไปสู่การละเลยกิจกรรมที่สำคัญที่สุดต่อการสืบทอดทางสังคม คือ การผลิตซ้ำ (Reproduction) หรือการผลิตเพื่อสืบทอด” (เพ็ญอ้าง 139.)

นอกจากนี้ผู้หญิงยังมีความสำคัญในด้านการเสริมสร้างพลังงานทดแทนให้แก่แรงงานและผลิตส่วนเกินให้แก่สังคม และให้ความหมายของการพัฒนาว่า “การพัฒนาโดยมีรากฐานอยู่บนความไม่เท่าเทียมไม่ใช่ประโยชน์จากช่องทางที่จะสามารถจะเอาเปรียบกันส่วนหนึ่ง (ผู้หญิง) เพื่อความอยู่รอดของระบบที่เป็นอยู่นั้นมิใช่การพัฒนาที่แท้จริง” (เพ็ญอ้าง 128.)

หากนำตัวแบบของโครงสร้างชายเป็นใหญ่ที่กล่าวข้างต้นก็จะมองเห็นปัญหาสังคมที่นับวันจะหลังไหลมากขึ้น จากงานศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับการคนจน และด้อยโอกาสในสังคม ที่มี ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ เป็นหัวหน้าโครงการมีคำตอบมากมายให้สังคมได้พิศูจน์ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน ที่นำโดย พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร (2544 – ปัจจุบัน) ที่มีนโยบายทำสงครามกับความยากจน ผลงานวิจัยดังกล่าวละเอียดและลุ่มลึก เพราะเป็นงานที่ได้ลงรายละเอียดครบทุกมิติทางสังคม เช่น ประเด็นที่ วรวิทย์ เจริญเลิศและนภาพร อติวานิช (วรวิทย์ เจริญเลิศ และนภาพร อติวานิชชยพงศ์. 2546:28) ได้ทำการเจาะลึกกลุ่มแรงงานในภาคอุตสาหกรรม สะท้อนให้เห็นความเจ็บปวดและสูญเสียของผู้หญิงมากมาย โดยการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และยังก่อให้เกิดผลกระทบอยู่จนถึงทุกวันนี้ เช่น กรณีคนงานจากไทยเกรียง หรือ ไศกนาฏกรรม พ.ศ. 2536 ของโรงงานตุ๊กตาเคเดอร์หรือแม้แต่การศึกษาของ จะเด็ด เขานวิไล และอังคณา อินทสา ได้นำเสนอให้เห็นภาพของคนงานหญิงที่ป่วยด้วยโรคปอดอักเสบ ผู้ป่วยโรงงานทอผ้ากรุงเทพที่ขาดมาตรฐานซึ่งเป็นเหตุให้คนงานเจ็บป่วย จนถึงขั้นสูญเสียสมรรถภาพทางปอดถาวรไม่สามารถทำงานหนัก เป็นต้น

เงื่อนไขของปัญหาสังคมเหล่านี้ มีรากเหง้ามาจากฐานคติของผู้ปกครองแทบทั้งสิ้น ไม่ใช่เรื่องบังเอิญแต่เป็นเพราะสังคมขาดพลังในการต้อรองนั่นเอง นิธิ เอียวศรีวงศ์(ศ.นพ. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ,ปาฐกถาโรงแรมเอเชีย,2546:46) ได้พูดถูกประเด็นนี้ว่า "ปัจจุบันนี้ความแตกแยกของชุมชนมีมากขึ้น องค์กรภาคประชาชนต้องมีหัวใจหลักในการขับเคลื่อนสังคม เพราะขณะนี้การเมืองทั้งในระบบและนอกระบบไม่มีคนจนเลย"